

УДК 283:304:172:258 (477)

УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА В ІНФРАСТРУКТУРІ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНОГО ЖИТТЯ

Андрій Васьків

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів 79000, Україна, kafilos@franko.lviv.ua*

Проаналізовано сучасні соціальні позиції Української греко-католицької церкви. Окреслено місце та роль УГКЦ в утвердженні суспільної гідності людини в умовах побудови громадянського суспільства, комплекс практичних заходів Церкви, спрямованих на вирішення існуючих соціальних проблем та моральне оздоровлення суспільства.

Ключові слова: церква, соціальні позиції, соціальні проблеми, суспільство, сім'я.

Десятиліття нашої державності підвело своєрідний підсумок незаперечних успіхів і досягнень України, але, поряд із тим, окреслило коло стійких соціальних проблем, з якими неминуче зустрічається будь-яке молоде державне утворення в процесі побудови громадянського суспільства. Надзвичайно важливим сьогодні є розуміння того, що головний інструментарій їх успішного розв'язання криється не стільки в ефективних політико-соціальних урядових рішеннях, скільки в детермінуючій їх, у кінцевому результаті, сфері морально-духовного життя.

Витокові традиції української духовності завжди були поєднані з релігією. Релігія і церква в сучасній Україні виступають не лише як важливі духовотворчі фактори, але й як вагомі чинники суспільного життя. Українська греко-католицька церква має давні традиції соціального служіння. У сучасних умовах вона не залишається осторонь цілого ряду суспільних проблем, виразно та недвозначно формулює своє ставлення до найбільш злободенних питань сьогодення. Теорія та практика соціального служіння УГКЦ на даний час визначається специфікою перехідного, кризового суспільства, необхідністю подолання цілого ряду специфічних проблем, притаманних пострадянським спільнотам із перехідною економікою та відсутністю багатовікової усталеної демократичної традиції.

У низці пастирських листів, послань, звернень ієрархів та Глави церкви Любомира кардинала Гузара аналізується сучасна соціальна проблематика, даються практичні рекомендації та настанови. Закономірно, що на рубежі століть, у час кризи духовних, моральних цінностей, у полі зору церкви опинилася сім'я, як важлива складова суспільства. На засіданнях Львівського архієпархіального собору УГКЦ в лютому 2000 р. окрема увага зверталась на проблеми узалежнення, насильства, аморалізму, гідності в родині. За словами Л. Гузара, проведена собором робота покликана витворити майбутню програму розвитку "повноцінної та щасливої сім'ї" [1].

З метою узагальнення напрацьованих собором результатів та накреслення конкретної схеми-моделі практичних дій церкви в площині сімейної політики

8 січня 2001 р. Глава церкви видав послання “Про сім’ю” [2]. У ньому наголошувалось, що криза сім’ї завдає нищівного удару і Богу, і самому суспільству. Нестабільність сучасної родини, – пояснює Л. Гузар, – має безпосередній вияв у триваючих демографічних проблемах, а відтак – у “повільному, але невмолимо наступаючому геноциді нації” [2, с. 2].

Оптимальним у документі називався варіант поєднання зусиль батьків, церкви, школи, суспільства та держави щодо впливу на гармонізацію сімейних відносин. Владика закликав церковну спільноту не відвертатися від “неблагополучних сімей” і надавати допомогу тим, хто “стоїть на краєчку страшного провалля” [2, с. 7].

Цікавими та багатообіцяючими є перспективи, які окреслює послання стосовно співпраці церкви та сім’ї. Передбачається розробка спеціальних програм для підготовки пар до подружнього життя, реколекційних сімейних програм, програм лікування uzалежнених, організація служб моральної підтримки та поради, інших структур подібного профілю, створення Інституту сімейного життя при Львівській Богословській академії.

Особливо багатим на комплексно-узагальнююче окреслення церковної соціальної програми був 1999 рік. У переддень ювілею Різдва Христового церква вважала за необхідне підвести певні підсумки праці й поставити перед духовенством та вірними завдання для нової доби, визначити місце християнина в умовах нової соціальної реальності. Знаковим у цьому плані є звернення єпископів УГКЦ до духовенства та вірних “Про завдання християнина в сучасному суспільстві” [3].

У документі чітко визначено функції церкви у справі соціального служіння. У жодному випадку, заявляють греко-католицькі ієрархи, її не можна трактувати як соціальну установу, яка повинна “будувати рай на землі і забезпечити добробут людей”, бути добродійною організацією. Такий підхід профанує етимологічне поняття церкви й дуже часто приводить до неправильного розуміння її функціональної природи. Вона ніколи не повинна перебирати на себе державних, функцій чи дублювати їх. Їй властиво будити сумління, указувати на невідповідність соціальних дій моральному імперативу.

Звернення обґрунтовує принцип соціального “героїзму”, визначає його критерії крізь призму не стільки особливих заслуг перед спільнотою, скільки через подолання в собі спокуси скоїти зло заради власної вигоди. Людина, яка відмовляється від хабара, названа владиками героєм, “можливо, більшим, ніж великі полководці”, оскільки вона внутрішньо долає прагнення служити собі коштом загального добра та справедливості. Віддаючи належне боротьбі правоохоронних структур із корупцією, ієрархи наголошують, що куди важливіше створити такі умови, за яких людина не мала б жодних спокус до такого лиходійства [3, с. 4].

У комплексі багатогранних проблем суспільного життя документ виділяє декілька аспектів. Першочерговими визначаються права людини – на життя, свободу совісті, гідність, самореалізацію, мир тощо. Підкреслюється, що надзвичайно важливою для здорового соціального мікроклімату є “справедлива судова система”, яка повинна бути “окрасою будь-якого суспільства”, доказом його зрілості та

моральності. Традиційно в ділянці соціальної опіки УГКЦ виступають сім'я та подружжя. Вкотре наголошується на небезпеці “вимирання нації”, необхідності запобігання насильству, узалежненню, вказується на потребу піднімати культурно-освітній, а отже, і моральний рівень кожної сім'ї. Непокоять церкву й питання освіти, релігійно-морального виховання, якісного рівня сучасного шкільництва [3, с. 5].

Цікавим у трактуванні греко-католицьких владик є блок соціально-економічних та політичних проблем. Економічні негаразди, на їхню думку, повинні вирішуватись не стільки пошуком життєздатної і справедливої господарської моделі, скільки нагальною необхідністю навчитися по-новому господарювати. Нас застерігають від зайвої ідеалізації ринкової економіки, зазначаючи, що вона “може бути такою ж обтяжливою для громадянина, як і найгірша диктатура”. Тому християнину, зайнятому у сфері сучасної економіки, мають бути притаманні такі риси, як “героїчна чесність”, далекоглядність, відчуття справедливості тощо [3, с. 5].

Християнин-політик теж має бути свідомий своєї високої місії та відповідальності. Він ніколи не повинен шукати власного добра в служінні загальній справі, не жити за подвійними моральними стандартами. Наголошується на потребі формування образу нового політика – особистості, яка власним прикладом зможе довести, що служіння політиці і чесність – абсолютно й органічно поєднувані речі.

Трактуючи працю людини не лише як засіб заробітку, а ще як “засіб духовного росту, служіння ближнім”, єпископи закликають задуматися над такими поняттями, як філософія та гідність праці. Визнається необхідність переосмислення багатьох аспектів ринку праці, особливо ж – системи заробітної плати. Церква закликає вірних осмислити філософію цього поняття. Платню слід заробити, а не отримати як щось належне. Вона повинна відповідати гідності робітника, його запитам та потребам, урешті, сімейному стану і в жодному випадку не принижувати його [3, с. 5].

Варто зауважити, що УГКЦ “пильно відслідковує це вкрай непросте питання”. У жовтні 2000 р., у дуже складний час в економічному житті нашої держави, проблема невиплати зарплати стала темою окремого звернення Синоду єпископів УГКЦ [4]. У ньому ґрунтовно аналізується природа цієї “штучно створеної, а тому незаслуженої” проблеми, яка позбавляє людину участі в плодах своєї праці. Документ наголошує, що зловживання окремих представників державної влади та деяких працедавців у цій сфері набули “настільки масового і загрозливого характеру”, що можуть бути потрактовані як “економічний геноцид народу”, “узаконене беззаконня”, унаслідок якого більшість українського народу опинилась за межею виживання. З величезним занепокоєнням згадується про економічну еміграцію, марнування інтелектуального потенціалу нації. “Нелюдська” система винагороди за працю, вважають ієрархи УГКЦ, усталила жахливу тенденцію до вимирання народу та практику абортів. Владики висловлюють переконаність у тому, що лише нерозривність моралі та економіки, заміна пріоритетів із утилітарних на християнські, можуть оздоровити суспільну ситуацію й привести до процвітання держави [4, с. 1].

Однак церква не виступає лише в ролі моралізатора, викривача суспільних недоречностей. У зверненні ієрархів УГКЦ з нагоди десятилітнього ювілею української державності вказується на вагомі успіхи в суспільному розвитку, побудові громадянського суспільства, ушануванні прав та гідності людини. Документ зазначає, що саме церква відіграла й повинна відігравати в майбутньому надзвичайно важливу роль “у плеканні в громадян розуміння правдивої свободи” [5, с. 3]. Автори документа розмірковують над природою людської свободи, яка дуже часто трактується як уседозволеність, відтак породжує чимало клопотів як духовно-морального, так і політичного плану, “відчужує від власних джерел”. Церква висловлює готовність спільно із суспільством і державою працювати над розв’язанням цих проблем, подоланням стану бездуховності та аморалізму [5, с. 4].

Важливим у сфері соціальної діяльності церкви є окреслення такої моделі ставлення до державної влади та політичних структур, яка б не порушувала принципу відокремлення церкви від держави і, разом з тим, дозволила б ефективно працювати над розв’язанням існуючих у суспільстві проблем. Як бачимо, ієрархи УГКЦ займають доволі безкомпромісну позицію в царині викриття суспільних недоречностей. Кардинал Л. Гузар переконаний, що наявність потрясінь, кризових ситуацій є доказом того, що “політичне тіло викидає із себе отруту”, однак він застерігає, що в ніякому разі не можна розв’язувати складні соціально-політичні проблеми насильним, безправним шляхом [6]. Єпископат УГКЦ заявляє, що церква є союзником, партнером влади, оскільки “...виховує чесних громадян, а це суттєво для держави” [7].

Уже традицією стали пастирські звернення Глави УГКЦ з нагоди парламентських чи президентських виборів в Україні. Вони з християнських позицій окреслюють програму політичних дій мирянина, вказують на визначальні критерії політичного вибору (ставлення до незалежності України, відданість засадам демократії, підтримка природних прав людини, особисті моральні якості, близькість до фундаментальних основ християнського сумління й здорового глузду), застерігають проти використання церкви як трибуни для політичної агітації [8].

З нагоди цьогорічної парламентської кампанії Синод єпископів УГКЦ 21 січня 2002 р. прийняв спеціальне пастирське послання. У ньому наголошується на необхідності відійти від хибного підходу до політики як до чогось злого та брудного. Натомість, зазначається, що політика – одне із найбільш відповідальних і найкращих покликань, адже її місія полягає в служінні своєму народу. Церква чітко окреслює своє місце у виборчих змаганнях. Її завдання – не у лобіюванні певних політичних сил, а в створенні такої атмосфери, у якій вибори “могли б відбуватися нормально, спокійно, чесно”. Послання вже вкотре нагадує про те, що метою влади є служіння, а не нагромадження добра, засуджує феномен корупції як “непередбаченої законодавством плати за надання певних прав та гарантій” [9].

Синод УГКЦ окреслює у посланні блок суспільних проблем, на які народні обранці мали б звертати першочергову увагу. Пріоритетними серед них називаються добре ім’я держави, довір’я до неї, вартість життя і гідність людини, моральне й фізичне здоров’я нації, освіта, культура, українська мова, державно – цер-

ковні взаємини та ін. [9]. Незаперечним є вплив такого документа на формування сучасної політичної свідомості.

В полі зору церкви перебуває й така зловбоденна соціальна проблема як алкогольне узалежнення. 10 січня 2002 р. Синод єпископів УГКЦ прийняв звернення до мирян про шкідливість алкоголю, у якому пияцтво трактується не лише як соціальна, "але і духовна проблема", розкриваються його причини та окреслюються вкрай негативні наслідки. Церква виступає не проти алкоголю як такого, але проти надмірного його вживання [10]. УГКЦ готує широку соціальну програму для боротьби із цим лихом, працює, зокрема, над створенням реабілітаційних центрів для узалежнених від алкоголю.

Однак церква не лише розробляє теоретичні постулати своєї соціальної позиції, виступає як морально-повчаюча інституція, що впливає на свідомість вірних, апелює до їх сумління, формує певні орієнтири, систему суспільних цінностей та поняття про суспільні доброчесності. Вона також активно співдіє із різними структурами з метою практичного розв'язання багатьох соціальних проблем. Успішно працює мережа благодійницьких, харитативних закладів УГКЦ. Серед них – Шпиталь митрополита А. Шептицького. З 6 червня 1994 р. він був переданий у власність Львівської архієпархії УГКЦ. За останній рік у Шпиталі різними видами медичних послуг було охоплено близько 70 тис. осіб, без огляду на їх релігійну чи національну приналежність. У клініці працює 12 діагностично-лікувальних кабінетів. З квітня 2001 р. рішенням предстоятеля УГКЦ Л. Гузара відповідальність за подальший розвиток Шпиталю та його фінансування було покладено на Міжнародний благодійний фонд "Карітас України" [10].

"Карітас України" з 1991 р. виступає як офіційна благодійницька організація УГКЦ. Ця структура має розгалужену мережу місцевих організацій, котрі знаходяться під безпосереднім патронатом єпископів-ординаріїв. Шляхом реалізації різноманітних проектів (збір та розподіл гуманітарної допомоги, їжі, медикаментів, медичного обладнання та ін.) Карітас приходить на допомогу тим, хто потерпає від соціально-економічних негараздів. Організація опікується також спеціалізованими школами-інтернатами, дитбудинками, виконує масштабну програму "Діти вулиці". Карітас надає юридичну допомогу малозабезпеченим. При ньому функціонують центри анонімної духовно-моральної підтримки та соціальної допомоги узалежненим від алкоголю й наркотиків [11].

Із 1990 р. над виконанням соціальних програм УГКЦ у Львові працює осередок Мальтійської служби допомоги. При ньому функціонує благочинна кухня (щоденно вона безкоштовно харчує понад 400 літніх, самотніх людей), працюють курси першої долікарської допомоги, консультації з природного планування сім'ї, молодіжні навчальні табори. Зусиллями організації вже вкотре проводиться благочинна акція "Святий Миколай – дітям" [12].

Опіка над неповносправними особами є покликанням ще однієї благодійницької організації УГКЦ – "Віра і світло". Вона функціонує в Україні з 1992 р. як складова аналогічного міжнародного руху. Ця структура покликана зміцнити в неповносправної людини віру в дар та цінність людського життя, переконати її в

тому, що вона має стати джерелом радості й миру для церкви й суспільства. У рамках діяльності цієї організації працюють літні табори, функціонують медико-реабілітаційні центри, консультаційні осередки тощо [13].

В Івано-Франківську під патронатом УГКЦ з 1994 р. функціонує молодіжна благодійницька християнська організація “Лицарі милосердя”. Вона проводить благодійні вечори, забезпечує реалізацію добродійних програм для парафій, шкіл, інтернатів, дитбудинків, лікарень та тюрем.

Загалом лише у Львівській архієпархії функціонує близько півсотні добродійних організацій. Окрім уже названих, варто згадати й благодійну установу “Джерело”, у якій займаються реабілітацією та вихованням дітей з ДЦП, а також Фонд Святого Володимира, при якому діє Центр родини, який надає духовну опіку й практичну допомогу проблемним сім’ям.

Синод єпископів УГКЦ (жовтень 2001 р.) заслухав звіти благодійницьких церковних структур та закликав до активізації їх діяльності. 7 листопада 2001 р. відбулася зустріч предстоятеля УГКЦ із керівниками благодійних установ Львова. На ній було обговорено перспективи більш тісної співпраці харитативних організацій і церкви, відпрацьовано координаційні засади, спрямовані на підвищення ефективності їх спільної діяльності. Владика Гузар наголосив на необхідності переконування всієї спільноти в потребі такої допомоги, яка “здатна розв’язувати найбільочіші проблеми сьогодення” [14].

У розв’язанні соціальних проблем церква не зупиняється на досягнутому. На 30 червня – 4 липня 2002 р. заплановано проведення Патріаршого Собору УГКЦ, який розглядатиме соціальні проблеми мирян в Україні. Основні питання будуть торкатися проблем людської особи, сім’ї, освіти, праці, різних видів уязвленень. Хочеться вірити, що робота Собору накреслить нові можливості впливу церкви на суспільне життя в нашій державі, буде вагомим кроком на шляху до прийняття соціальної доктрини УГКЦ. Ці ж надії повинно виправдати очікуване прийняття нового Закону про свободу совісті та релігійні організації, який мав би в світлі нових реалій сьогодення вибудувати партнерські, паритетні взаємини церкви й держави, створити більш сприятливі умови для адекватної реалізації Церквою свого соціально стабілізуючого потенціалу щодо розв’язання важливих проблем сучасності.

-
1. Сім’я–тема цьогорічного собору Львівської архієпархії // Мета. 2000. № 2. С. 6; 13.
 2. Гузар Л. Пастирське послання про сім’ю // Мета. 2001. № 2. С. 2; 7.
 3. Звернення Єпископів Української Греко-Католицької церкви до вірних та всіх людей доброї волі про завдання християнина в сучасному суспільстві // Нова зоря. 1999. Ч. 13. С. 4–6.
 4. Християни і невивплата зарплатні. Звернення Синоду єпископів Києво-Галицької митрополії УГКЦ до духовенства і мирян та усіх людей доброї волі // Жива вода. 2000. №11. С. 1–2.

5. Звернення єпископів Києво-Галицької Митрополії Української греко-католицької церкви з нагоди десятої річниці Незалежності Української держави до духовенства, монашества та мирян // Бюлетень Агенції релігійної інформації. 2001. № 8. С. 3–4.
6. Звернення Верховного Архієпископа УГКЦ Любомира Гузара // Людина і світ. 2001. № 2–3. С. 15.
7. Звернення єпископів Київської католицької церкви (УГКЦ) до вірних // Нова Зоря. 1999. Ч. 36. С. 2.
8. Пастирське звернення до духовенства та вірних з нагоди президентських виборів // Мета. 1999. № 2. С. 2.
9. Див.: <http://www.ugcc.org.ua/ukr/press-releases/21.02.2002/>
10. Див.: <http://www.risu.org.ua>; <http://www.ugcc.org.ua>.
11. <http://www.caritas-ukraine.org>; <http://www.ugcc.org.ua>.
12. <http://www.ugcc.org.ua>; <http://www.malteser.lviv.ua>.
13. <http://www.ugcc.org.ua>; <http://www.faithandlight.faithweb.com>.
14. Бюлетень API. 2001. № 11. С. 3–4.

THE UKRAINIAN GREEK-CATHOLIC CHURCH IN THE INFRASTRUCTURE OF MODERN SOCIAL LIFE

Andrij Vas'kiv

*Ivan Franko National University of Lviv, Universytetska Str., 1
Lviv 79000, Ukraine, filos@franko.lviv.ua*

Analysis of the modern social position of the Ukrainian Greek-Catholic church. It outlines the position and the role of the UGCC in strengthening of social dignity of a person within the development of civil society; the complex of practical measures of the Church, aimed at solving existing social problems and bringing up spiritual level of society.

Key words: church, social position, social problems, society, family.

*Стаття надійшла до редколегії 08. 02. 2002
Прийнята до друку 10. 05. 2003*